

Bohemistyczne zainteresowania Profesor Ewy Siatkowskiej

Na stronie internetowej Instytutu Slawistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego możemy znaleźć następującą informację:

W roku 1951 zostałam zastępcą asystenta w Seminarium Slawistycznym, od r. 1954 byłam asystentką Katedry Filologii Słowiańskiej, następnie adiunktem, docentem i profesorem w Instytucie Filologii Słowiańskiej UW (była to wciąż ta sama instytucja o różnych nazwach). Pracowałam tu nieprzerwanie 51 lat. Zajęcia dydaktyczne prowadziłam dla studentów polonistyki, rusycystyki i przede wszystkim slawistyki (bohemistyki). Przez pewien czas byłam kierownikiem Zakładu Bohemistyki¹.

Nietrudno się domyśleć, że jej Autorką jest Pani Profesor Ewa Siatkowska, bohemistka, sorabistka czy – szerzej – slawistka zajmująca się językami zachodniosłowiańskimi. Całe życie poświęciła przede wszystkim trzem językom zachodniosłowiańskim: językowi czeskiemu i językom górno- i dolnołużyckiemu w konfrontacji z językiem polskim, ale również samemu językowi polskiemu. Można by wydzielić tutaj jeszcze jeden zakres badawczy: ogólnosłowiański. Efekt Jej dociekań badawczych jest ujęty w licznych opracowaniach, artykułach i pracach zwartych.

Na pierwszy rzut oka mogłoby się wydawać, że po tych bardzo owocnych 51 latach Pani Profesor teraz korzysta z zasłużonego odpoczynku, a tu tymczasem pisze o sobie:

Po przejściu na emeryturę (2002) do chwili obecnej mam 100 publikacji, w tym kilka książek (ostatnia *Słowa* wydana w roku 2015)².

¹ <http://slawistyka.uw.edu.pl/o-nas-2/zaklady-i-pracownicy.html?id=377> [dostęp 10.12.2015].

² Ibidem.

Niez mordowana, ciągle szukająca odpowiedzi na pytania, które dawno postawiła, ale czasu brakowało, by na nie odpowiedzieć. Wcześniej bowiem praca dydaktyczna, kształcenie kadry bohemistycznej i sorabistycznej, do tego powołanie do życia, a następnie kierowanie redakcją czasopisma „Zeszyty Łużyckie”, prowadzenie prac badawczych, często wynikających z aktualnej chwili i współpracy z innymi ośrodkami, przygotowywanie do publikacji monografii i artykułów z zakresu zarówno języka czeskiego, jak i polskiego czy górno- lub dolnołużyckiego itd. zajmowały zbyt wiele, aby wszystko, co by się chciało, zbadać i opisać. To przecież nie na jednego człowieka! Dlatego teraz, wolna od dydaktyki uniwersyteckiej i innych obowiązków wynikających z pracy na Uniwersytecie, więcej czasu poświęca na szukanie odpowiedzi na owe od dawna nurtujące ją pytania. Nie dziwi więc, że w tym czasie ukazują się dalsze publikacje, jak napisała już ponad 100. Porównajmy choćby książki: *Czeszczyzna widziana z boku* (Warszawa 2003), *Słowa. Monografie leksykalne* (Warszawa 2015), czy artykuły: *Czeskie i polskie legendy o św. Dorocie jako przykład literatury wysokiej i niskiej* (w: *Między kulturą »niską« a »wysoką«*. Zjawiska językowe, literackie, kulturowe. Pamięci prof. dr hab. Teresy Dąbek-Wirgowej, Warszawa 2001), *Trawestacja prologu do Ewangelii św. Jana przez autora staroczeskiej Pieśni ostrowskiej* (w: *Idee chrześcijańskie w życiu Europejczyka*, Warszawa 2001), *»Dzieło czyni mistrza«*. Wrocławscy uczniowie J.E. Purkyniego i F.L. Čelakowskiego (w: *Wrocław w Czechach, Czesi we Wrocławiu*, Wrocław 2003), *Czy cerkiewnosłowiański jest językiem literackim Słowian?* (w: *Język polski w perspektywie diachronicznej i synchronicznej*, Zielona Góra 2004), *Co wynika z etymologii niektórych słowiańskich i niesłowiańskich nazw 'piękna'?* (w: *Piękno materialne. Piękno duchowe*, Łódź 2004), *Mistrz Polikarp w krajach słowiańskich* („Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 2005), *Czy baza dialektalna, czy piśmiennictwo odgrywają główną rolę* (w: *Cum reverentia, gratia, amicitia... Księga jubileuszowa dedykowana prof. B. Walczakowi* (Poznań 2013), *Imiesłowy w Biblii Brzeskiej* (w: *Materiały z konferencji 8.06.2013*, Łódź 2012), czy o szerszym zasięgu: *Ilościowy rozwój języków słowiańskich w badaniach XIX-wiecznych i dziś* (w: *Tradycja i wyzwania*, Kraków 2015).

Zamierzenia naukowo-badawcze Pani Profesor mieszczą się przede wszystkim w czterech kręgach tematycznych. Najobszerniejszy jest zakres serbołużycki. Tutaj przede wszystkim język górnołużycki stał w centrum Jej uwagi. Rozpoczęła od badań wpływów językowych i kulturowych na Łużycach, wpływów kultury i języka czeskiego i polskiego na rozwój tego języka, szczególnie w czasie tzw. słowiańskiego odrodzenia narodowego. Następnie analizowała teksty religijne oraz styl religijny czy szerzej specyfikę tekstów lużyckich., np.: *Indeks a tergo do dolnołużyckiego słownika Arnošta Muki*, oprac. Zdzisław Kłos, Dorota Rzymska i Ewa Siatkowska (Warszawa 1988), *Studia lużycoznawcze* (Warszawa 2000), *O języku Łużyczan prawie wszystko*

(Warszawa 2001, współautorka), *Słownik polsko-górnolужиcki i górnołużycko-polski – Pólsko-hornjoserbski a hornjoserbsko-pólski słownik* (Warszawa 2002)³.

Drugim kręgiem zainteresowań Pani Profesor jest Słowiańszczyzna (zwłaszcza zachodnia jej gałąź) i jej rozwój, przemiany oraz wzajemne przenikanie. W tym zakresie wydała kilka zasadniczych prac, jak np.: *Rodzina języków zachodniosłowiańskich. Zarys historyczny* (Warszawa 1992), *Zachodniosłowiańskie zawołania na zwierzęta. Stan obecny, funkcje historyczne, stosunek do systemu językowego* (Warszawa 1976), *Deminutywa rzeczownikowe we współczesnych literackich językach zachodniosłowiańskich* („Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 1967), *Historia i semantyka zachodniosłowiańskich formacji na -ovъ na tle ogólnosłowiańskim* (w: *Z problemów współczesnych języków i literatur słowiańskich*, Warszawa 1976) czy *Wybór tekstów zachodniosłowiańskich w ujęciu porównawczym* (praca zbiorowa pod red. Ewy Siatkowskiej, Warszawa 1991)⁴.

Niemniej ważnym i bardzo obszernym kręgiem zainteresowań, wynikającym nie tylko ze studiów filologicznych na Uniwersytecie Warszawskim, jest bohemistyka. Tutaj główny nacisk Profesor Ewa Siatkowska położyła na historię i rozwój języka czeskiego oraz język zabytków staroczeskich, chociaż nie pominęła i innych zagadnień (por. *Sposoby adaptacji morfologicznej, przekształcenia semantyczne, przenikanie do żargonów najnowszych anglicyzmów w języku czeskim*, [w:] *Konsekwencje sąsiedztwa polsko-czeskiego dla rozwoju języka i literatury*, Wrocław 1997), w tym dydaktycznych (wspólnie z mężem przygotowali *Wybór tekstów staroczeskich – z Januszem Siatkowskim*, Warszawa 1967 i wydania następne), przy czym Jej uwadze nie uszły również inne zagadnienia języka czeskiego, jak np. *Zanik tendencji purystycznych we współczesnym języku czeskim – regres czy progres?* (w: *O doskonałości*, Łódź 2002) czy wspomniane wyżej *Sposoby adaptacji morfologicznej...* i inne. Jednak podstawowym polem badawczym czeszczyzny był okres starszy często ujmowany na szerszym tle słowiańskim⁵.

Pierwsze prace Pani Profesor dotyczyły języka polskiego (por. *Z gwary warmińskiej i mazurskiej: O kowalu i diable*, „Poradnik Językowy” 1952, *Już Jan Chryzostom Pasek grzeszył »przymiotnikarstwem«*, „Problemy” 1960 czy *Prosty mnich, prosty człowiek, czy prosta droga?* (uwagi o jednej z lekcji »Dialogu mistrza Polikarpa ze

śmierci«), „Język Polski” 1963), ale już w roku 1964 ukazała się pierwszy monografia, w której Autorka porównuje język i styl dwóch średniowiecznych zabytków: polskiego i czeskiego (*Stylistyczne funkcje słownictwa »Dialogu mistrza Polikarpa ze śmierci« i »Rozmlauvání člověka se smrtí«*, Warszawa 1964; *Syntetyczne i analityczne formy w języku polskim i czeskim*, „Prace Filologiczne” 1964). Tym samym rozpoczął się okres badań języka czeskiego (por. *Polskie nazwy żeńskie w porównaniu z czeskimi*, „Rozprawy Komisji ŁTN” 1966; *Uwagi o derywacji sufiksalfnej w języku polskim i czeskim*, „Z Polskich Studiów Slawistycznych” 1968; *Z zagadnień rozwoju semantycznego polskiego i czeskiego słownictwa*, „Prace Filologiczne” 1971; *Wyrazy dźwiękonaśladowcze a wykrzykniki (studium porównawcze na materiale czeskim i polskim)*, „Poradnik Językowy” 1977; *Formacje z sufiksem -ka w języku czeskim (próba kompleksowej analizy semantycznej i strukturalnej)*, „Studia z Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej” 1983 i dalsze). Dzięki dogłębnej analizie korpusu tekstowego Pani Profesor niejednokrotnie wskazywała na zjawiska, na które wcześniejsi badacze nie zwracali uwagi albo je pomijali, nie widząc w nich nic ważnego dla funkcjonowania języka czeskiej i jego odmienności od języka polskiego (por. zjawisko tworzenia nazw żeńskich od męskich czy cecha analityczności języka czeskiego wobec cechy kompozycyjności języka polskiego, np. *Wzajemne wpływy polszczyzny i czeszczyzny jako odbicie zmienności autorytetu językowego*, [w:] *Autorytety i normy*, Łódź 2003 czy *Polskie nomina attributiva z nawiązaniem do ekwiwalentów czeskich*, [w:] *Procesy rozwojowe języków słowiańskich*, Warszawa 1993).

Główny nurt badań Profesor Ewy Siatkowskiej dotyczy języka doby starszej i średniej (por. choćby *Slawizmy u Lindego, Jungmanna i Pfula w ujęciu porównawczym*, „Bohemistyka” 2008, czy *Odrodzeniowe tendencje purystyczne w języku czeskim i językach łużyckich (koniec XVIII – początek XIX wieku)*, [w:] *Co všechno slovo znamená?*, Ústí nad Labem 2007). To właśnie na niego nie starczyło czasu Pani Profesor szczególnie w pierwszych latach pracy na Uniwersytecie Warszawskim, ponieważ Instytut warszawski rozpoczął współpracę z Łużyczanami i Pani Profesor weszła w skład grupy, która tę współpracę miała rozwijać. Mimo to nie zapomniała o swoich zainteresowaniach językiem czeskim. Przebadła ona wiele wczesnych tekstów czeskiej literatury sakralnej, wskazując na nawiązania w *Pieśni Ostrowskiej* do *Ewangelii św. Jana* (np. *Trawestacja Prologu do ewangelii św. Jana w czeskiej »Pieśni Ostrowskiej« z roku 1260*, [w:] *Idee chrześcijańskie w życiu Europejczyka*, Łódź 2001), a także na inne nawiązania w języku czeskim: do języka i stylu łacińskich wydań *Biblii* (np. *Samodzielność przekładu Nowego Testamentu przez Jakuba Wujka, Jana Blahoslava i Michala Frencla (na przykładzie konstrukcji imiesłowowych)*, [w:] *Biblia a kultura Europy*, Łódź 1992; *Verba dicendi z Ewangelii w. Marka w przekładzie Jana Jakuba Wujka (1599) i J. Blahoslava (1613) jako próbki języka obydwu tłumaczy* [w:] *Jan Jakub Wujek tłumacz Biblii na język polski. W czterechsetną rocznicę wyda-*

³ Ten wątek Jej badań został już niejednokrotnie opisany, por. Wesołowska 2000, Sobecka 1995, Itoya 2010 i inne.

⁴ Pełny wykaz publikacji Pani Profesor został zamieszczony na stronie internetowej Instytutu Slawistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego (http://www.iszip.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=290&Itemid=53).

⁵ Ze względu na ograniczenia objętości w niniejszym artykule chciałbym jedynie zaznaczyć główne kierunki badań bohemistycznych Profesor Ewy Siatkowskiej, pozostawiając dokładny opis dorobku bohemistycznego Jubilatki na inne studium.

nia Nowego Testamentu (1593–1993), Łódź 1994; *Historia jednej pieśni do Ducha św. w językach słowiańskich*, [w:] *Funkcja słowa w ewangelizacji*, Łódź 1998; *Rola wpływów obcych w rozwoju języka na przykładzie wpływu łaciny na język czeski i polski*, [w:] *Słowiańskie pogranicze językowe*, Warszawa 1992). Dalsze badania doprowadziły ją do wniosku, że w dobie staroczeskiej funkcjonowały trzy style literackie (np. *Czeskie i polskie legendy o św. Dorocie jako przykład literatury wysokiej i niskiej*, [w:] *Między kulturą »niską« a »wysoką« – zjawiska językowe, literackie, kulturowe*, Łódź 2001), czy (*Apokryfo Asseneth w literaturze staroczeskiej i staropolskiej w nawiązaniu do literatury pięknej*, „Collegium Europaenum Gnesnense: Fundamenta Europea” IV, fasciculus VI/VII, Gniezno 2007), a także istniał silny wpływ czynników pozajęzykowych na rozwój języka literackiego (por. *Wpływ czynników wyznaniowych na kształtowanie się literackich języków słowiańskich*, „Przegląd Humanistyczny” 1993). W kręgu Jej zainteresowań znalazły się również problemy związane ze zmianą staroczeskiej normy gramatycznej i jej wpływ na polszczyznę (np. *Niektóre czynniki pozajęzykowe warunkujące powstanie ogólnonarodowej normy języków zachodniosłowiańskich*, „Prace Filologiczne” 1992, *Pobiałogórska norma językowa w świetle utworu V. J. Rosy »Discursus Lypirona«*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 1993; *Wzajemne wpływy polszczyzny i czeszczyzny jako odbicie zmienności autorytetu językowego*, [w:] *Autorytety i normy*, Łódź, 2003), rozwój leksyki czeskiego języka literackiego oraz potocznego nieliterackiego na tle porównawczym (np. *Z zagadnień rozwoju języka czeskiego Pragi na podstawie wybranych tekstów literackich*, [w:] *Miasto, teren koegzystencji pokoleń*, Łódź 1999; *Odpowiedniki nazwy »apostoł« w słowiańskich przekładach »Nowego Testamentu«*, [w:] *Język, człowiek, kultura*, Piotrków Trybunalski 2000) itd.

Ważnym i niezmiennie cennym kręgiem badawczym Profesor Ewy Siatkowskiej są badania, których celem jest zrekonstruowanie niektórych elementów językowego obrazu świata Słowian Zachodnich. W tym celu Pani Profesor wcześniej przeanalizowała określone pola semantyczne również w języku czeskim (por. *Ze studiów nad realizacją wybranych pól semantycznych w językach zachodniosłowiańskich na tle porównawczym*, [w:] „Z Polskich Studiów Slawistycznych” 1983; *Nazwy uczuć pozytywnych i negatywnych w języku polskim i czeskim*, [w:] „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 1991; *Rozwój polskiego i czeskiego słownictwa określającego emocje proste na przykładzie pola semantycznego 'gniew'*, [w:] *Paralele w rozwoju słownictwa języków słowiańskich*, Warszawa 1989; *Pole semantyczne wyrazów oznaczających 'szczęście' w wybranych językach słowiańskich i niesłowiańskich*, „Z Polskich Studiów Slawistycznych” 1988, wcześniej poprzedzone studium *Pole semantyczne 'szczęścia' w historii języka polskiego*, „Prace Filologiczne” 1988 itd.⁶).

⁶ Por. też artykuł łużycki: *Pole semantyczne 'ojczyzna' u H. Zejlera i J. Brězana*, [w:] *W kręgu Krabata. Szkice o Juriju Brėzanie, literaturze i językach łużyckich*, Sosnowiec 1997.

Wiele z rozproszonych prac bohemistycznych Profesor Ewa Siatkowska zebrała i wydała w pracach zwartych pod tytułem: *Czeszczyzna widziana z boku (zbiór artykułów bohemistycznych)* (Warszawa 2003) oraz *Słowa. Monografie leksykalne* (Warszawa 2015).

Nie da się opisać tutaj wszystkiego, ale też nie da się przecenić tak ogromnej pracy badawczej Profesor Ewy Siatkowskiej, również na polu bohemistycznym. Jej prace niejednokrotnie ukazały problemy dotąd niezauważone, a nade wszystko nieanalizowane w Polsce, ponieważ Profesor Ewa Siatkowska zawsze uwzględniała w swoich pracach – w pierwszej kolejności – polskiego czytelnika. Można by tu jeszcze raz powiedzieć: na tych pracach uczyło się i będzie się uczyło wiele pokoleń nie tylko warszawskich bohemistów, ale też historyków języka polskiego.

Mieczysław Bałowski, Poznań

Literatura

- Bałow ski M., 2005, *Jubileusz Profesor Ewy Siatkowskiej*, „Bohemistyka” V, nr 4, s. 321–322.
- I to ya B., 2010, *Ocalić od zapomnienia. Dydaktyka sorabistyczna w Instytucie Filologii Słowiańskiej, Instytucie Slawistyki Zachodniej i Południowej UW w latach 2002–2009*, „Zeszyty Łużyckie”, t. 44, s. 324–336.
- Sobecka M., 1995, *Plódna dżelawosć we Wařsawje*, „Rozhlad” XLV, nr 7–8, s. 300–302.
- Stefań ski M., 2010, *Jubileusz Profesor Ewy Siatkowskiej*, „Bohemistyka” X, nr 4, s. 321–322.
- Wrocła wska E., 2000, *Ewa Siatkowska jako badacz łużyckich tekstów religijnych*, „Zeszyty Łużyckie”, tom 31, s. 12–19.